

POSTANOWIENIE

Dnia 8 kwietnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z wniosku M. M.

przy uczestnictwie F. F. i in.,

o stwierdzenie nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 8 kwietnia 2009 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki B. G. i E. F. od postanowienia Sądu Okręgowego w
Ś.

z dnia 10 czerwca 2008 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu pozostawiając temu sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 7 sierpnia 2007 r. Sąd Rejonowy w K. z wniosku M. M. stwierdził, że spadek po J. J. F. zmarłym, dnia 9 stycznia 2005 r. w P. na podstawie ustawy nabyli: jego żona M. F. w 20/40 częściach, rodzice E. F. i F. K. F. po 5/40 części oraz rodzeństwo – J. M. M., B. M. C., B. M. G., E. B. F. i K. J. F. każde po 2/40 części.

Sąd Rejonowy ustalił, że J. J. F. zmarł 9 stycznia 2005 r. w P. w wyniku postrzału w usta. W chwili śmierci pozostawał w związku małżeńskim z M. F. Spadkodawca miał jedno dziecko, syna M., który zmarł przed spadkodawcą na skutek strzałów oddanych w głowę. M. F. zmarła po mężu w szpitalu w W. około godziny 20⁰⁰, także na skutek obrażeń postrzałowych. Sąd Rejonowy ustalił kolejność zgonów na podstawie danych z akt śledztwa sygn. akt DS. ... w sprawie śmierci tych osób, a zwłaszcza w oparciu o opinię biegłego z zakresu balistyki. Sąd przyjął dziedziczenie ustawowe całego spadku według zasad przewidzianych w art. 932 i 933 k.c.

Apelacje od tego postanowienia złożyli F. F., E. F., B. G. i K. F. Zarzucili w nich między innymi naruszenie art. 4 ustawy z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (jedn. tekst Dz. U. z 2004 r., Nr 161, poz. 1688 ze zm. nazywanej dalej p.a.s.c.) przez dokonanie ustaleń, co do chwili śmierci spadkodawcy, M. F. i M. F. wbrew treści art. 36, i 67 ust. 1 pkt 2 tej ustawy oraz błędne ustalenia, co do godziny śmierci tych osób z pominięciem szczegółowo opisanych w apelacjach wątpliwości, co do rzeczywistego przebiegu zdarzeń poprzedzających zgon tych osób.

Rozpoznając apelacje wymienionych uczestników Sąd Okręgowy, poza stanem spadku obejmującym gospodarstwo rolne, podzielił ustalenia faktyczne sądu pierwszej instancji. Zdaniem Sądu Okręgowego, w toku śledztwa ustalono i wyjaśniono wszystkie okoliczności zdarzenia pozwalające na przyjęcie, że sprawcą zabójstwa M. M. – F. i M. F. był J. F., który bezpośrednio po zajściu popełnił samobójstwo. Sąd Okręgowy podkreślił, że według dowodów zebranych w postępowaniu przygotowawczym J. F. i M. F. nie dawali oznak życia już w chwili przybycia na miejsce zdarzenia Policji między godziną 14⁰⁰ a 15⁰⁰ , a oględzin ich zwłok dokonano pomiędzy godziną 18⁰⁰ a 18²⁰. Natomiast M. F. zmarła później w szpitalu.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 4 w związku z art. 36 i 67 p.a.s.c. Sąd Okręgowy wskazał, że ustalenia, czy potencjalny spadkobierca żył w chwili otwarcia spadku, można dokonywać także na podstawie dowodów innych niż akta stanu cywilnego. Wprawdzie z art. 67 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c. wynika, że do aktu zgonu oprócz daty i miejsca zgonu, wpisuje się także godzinę zgonu, to jednak zdaniem sądu, pomimo braku tego wpisu w aktach zgonu spadkodawcy i spadkobierców, nie zachodziła konieczność uzupełnienia ich aktów zgonu w trybie art. 36 p.a.s.c., gdyż nawet wpisanie tej samej godziny zgonu nie pozbawia sądu możliwości przeprowadzenia dowodów na określenie chwili śmierci. Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku ma bowiem na celu ustalenie, czy i kiedy otworzył się spadek i czy potencjalni spadkobiercy żyli w chwili otwarcia spadku.

Odmienne ustalenia faktyczne co do wejścia w skład spadku po J. F. gospodarstwa rolnego nie doprowadziły do uzupełnienia postanowienia spadkowego albowiem na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r. w sprawie p. 4/99, w odniesieniu do spadków otwartych od 14 lutego 2001 r. zostały zniesione różnicowania, co do dziedziczenia gospodarstw rolnych.

Z tych względów postanowieniem z dnia 10 czerwca 2008 r. Sąd Okręgowy oddalił apelacje uczestników.

Od postanowienia Sądu Okręgowego skargę kasacyjną złożyli wszyscy uczestnicy. Zarzucili w niej naruszenie art. 4 w związku z art. 67 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c. przez błędną wykładnię przez jego błędną wykładnię polegającą na stwierdzeniu przez Sąd Okręgowy, że sąd orzekający w sprawie może dokonać ustalenia okoliczności stwierdzonej lub mającej być stwierdzoną w akcie stanu cywilnego w oparciu o inne dowody pomimo, iż z treści art. 4 p.a.s.c. wynika, że akt stanu cywilnego stanowi wyłączny dowód zdarzenia w nim stwierdzonego. Ponadto zdaniem skarżących, doszło do naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej orzeczenia albowiem Sąd Okręgowy ograniczył się jedynie do wskazania, iż chybiony jest zarzut naruszenia art. 4 p.a.s.c. bowiem sąd jest władny samodzielnie ustalić godzinę zgonu spadkodawcy. Powołując się na te zarzuty uczestnicy wnieśli o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jak przyjmuje się jednolicie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej tylko wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie posiada wszystkich koniecznych elementów bądź zawiera oczywiste braki, które uniemożliwiają kontrolę kasacyjną (por. m.in. wyroki z dnia 27 marca 2008 r., III CSK 315/07, nie publ. oraz z dnia 21 lutego 2008 r., III CSK 264/07 nie publ. a także postanowienie z dnia 10 listopada 1998 r. III CKN 792/98). Takiego zarzutu nie można jednak postawić Sądowi Okręgowemu i to ze względu na brak rozwinięcia tezy o dopuszczalności samodzielnego ustalania chwili śmierci spadkodawcy i ewentualnych spadkobierców. Zważyć bowiem należy, że w pisemnych motywach zaskarżonego wyroku zostało wyrażone stanowisko w tym zakresie i to w taki sposób, który pozwala stwierdzić jakimi przesłankami kierował się sąd dopuszczając samodzielne badanie chwili śmierci wymienionych osób.

Art. 4 p.a.s.c. jest odpowiednikiem dawnego art. 25 dekretu z dnia 8 czerwca 1955 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. Nr 25, poz. 151). Przewiduje on, że akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych a ewentualna niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym. Oznacza to, że udowodnienie faktu urodzenia, małżeństwa, zgonu jest dopuszczalne tylko na podstawie aktu stanu cywilnego.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 11 grudnia 2002 r. (sygn. akt I CK 348/02, nie publ.) art. 4 p.a.s.c. stanowi wyjątek od ogólnej zasady swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) i wyjątek ten musi być przez sąd respektowany w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Związanie sądu danymi zapisanymi w akcie stanu cywilnego obejmuje także podstawowe dane dotyczące urodzenia, małżeństwa i zgonu. W przypadku aktu zgonu związanie rozciąga się na dane dotyczące daty i godziny śmierci.

W orzeczeniach, jakie zostały wydane na gruncie poprzedniego jak i obecnego stanu prawnego Sąd Najwyższy wielokrotnie podkreślał istotną i wyłączną dowodową rolę dokumentów sporządzonych w księgach stanu cywilnego (por. postanowienia z dnia 14 kwietnia 1959 r., I CR 109/59, OSNC K 1960/2/53; z dnia 9 marca 1978 r., IV CR 52/78, nie publ.; z dnia 30 sierpnia

2006 r., II CSK 62/06, nie publ.). W związku z różnymi danymi, co do chwili zgonu zapisanymi w akcie zgonu oraz wynikającymi z wydanego wcześniej postanowienia o uznaniu za zmarłego, w postanowieniach z dnia 26 czerwca 2002 r. (III CKN 898/00, OSNC 2003/6/89) oraz z dnia 24 listopada 2004 r. (III CSK 611/03, nie publ.) Sąd Najwyższy przyjął, w postępowaniu o zmianę stwierdzenia nabycia spadku domniemanie, że spadkodawca zmarł w chwili oznaczonej w postanowieniu o uznaniu za zmarłego nie stanowi przeszkody do ustalenia innej daty śmierci na podstawie zgodnego z prawdą aktu zgonu. Jeżeli został sporządzony prawidłowo akt zgonu, to wcześniejsze postanowienie o uznaniu za zmarłego nie ma w tym zakresie żadnej mocy dowodowej oraz nie spełnia ze względu na treść art. 4 p.a.s.c. i nie może spełniać w obrocie prawnym żadnej funkcji.

Zgodnie z art. 67 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c. do aktu zgonu wpisuje się datę, godzinę oraz miejsce zgonu lub znalezienia zwłok. Dane, co do daty i godziny zgonu wpisuje się na podstawie karty zgonu wystawionej w sposób określony w art. 11 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r., Nr 23, poz. 295 ze zm. Obowiązek zgłoszenia zgonu spoczywa przede wszystkim na osobach bliskich zmarłego (art. 65 p.a.s.c.). Jeżeli jednak okoliczności zgonu były przedmiotem postępowania przygotowawczego prowadzonego przez organ państwowy, akt zgonu sporządza się na podstawie pisemnego zgłoszenia dokonanego przez ten organ (art. 66 ust. 2 p.a.s.c.). Zgłoszenie powinno obejmować wszystkie dane podlegające wpisaniu do aktu zgonu chyba, że zgłaszający zgon nie zna niektórych danych. Wówczas zgodnie z art. 67 ust. 2 p.a.s.c. do aktu zgonu wpisuje się odpowiednią adnotację.

Treść art. 67 p.a.s.c. wskazuje zatem, że prawidłowo sporządzony akt zgonu powinien zawierać datę i godzinę a jeśli zgłaszający zgon nie wskazał tych danych, powinna zostać poczyniona w akcie zgonu stosowana adnotacja. Tylko prawidłowo sporządzony akt zgonu może, jako dowód zdarzeń w nim stwierdzonych, korzystać z przewidzianego w art. 4 p.a.s.c. waloru wyłączności. Żaden z załączonych do akt sprawy odpisów zupełnych aktów zgonów M. S. F. (k. - 57), J. J. F. (k. - 74), M. F. (k. - 85), sporządzonych w oparciu o zgłoszenia najbliższych krewnych i

powinowatych zmarłych osób, nie zawiera zarówno godziny śmierci jak i stosownej adnotacji o przyczynach braku tego wpisu.

Zgodnie z art. 36 p.a.s.c. akt stanu cywilnego niezawierający wszystkich danych, które powinny być w nim zamieszczone, podlega uzupełnieniu. W odróżnieniu od unieważnienia, sprostowania aktu stanu cywilnego jak i ustalenia jego treści w sytuacjach wymienionych w art. 32 p.a.s.c., które są rozpoznawane w sądowym postępowaniu nieprocesowym (art. 33 p.a.s.c.), decyzje w sprawie uzupełnienia aktu stanu cywilnego podejmuje kierownik właściwego urzędu stanu cywilnego. Dopóki akty zgonów nie zostaną w ten sposób uzupełnione, sąd rozpoznający sprawę o stwierdzenie nabycia spadku, w której istotne znaczenie ma ustalenie chwili śmierci zarówno spadkodawcy jak i jego potencjalnych spadkobierców, nie może dokonywać samodzielnych ustaleń w tym zakresie. Dochodzi wówczas do sprzecznego z art. 4 p.a.s.c. zastąpienia dowodu z aktu stanu cywilnego innym dowodem.

Według art. 67 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c. ustawowe wymagania co do określenia chwili zgonu kończą się na obowiązku wskazaniu godziny tego zdarzenia. Nie zawsze jednak jest to wystarczająco precyzyjne określenie, czego dowodem są chociażby okoliczności faktyczne sprawy. Wobec tego należy podzielić wyrażaną w literaturze opinię, że zasada wyłączności mocy dowodowej aktu stanu cywilnego nie może być rozumiana krańcowo. Nie może więc rozciągać się na dane, które nie zostały objęte treścią prawidłowo sporządzonego aktu zgonu. Wobec tego, można zgodzić się z sądem drugiej instancji, że sąd prowadzący postępowanie spadkowe będzie uprawniony do podjęcia próby ustalenia chwili śmierci, kiedy w aktach zgonów spadkodawcy i potencjalnych spadkobierców będzie wpisana ta sama data i godzina zgonu. Potrzeba taka powstanie także w przypadku, gdy w aktach zgonów tych osób obok tej samej daty, z przyczyn, o których mowa w art. 67 ust. 2 p.a.s.c., nie zostanie wpisana godzina zgonu a brak danych w tym zakresie zostanie ujawniony przez wpisanie do aktu zgonu odpowiedniej adnotacji.

Jak z tego widać, dopuszczalność przeprowadzenia przez sąd spadkowy innych dowodów, poza aktami stanu cywilnego, dla ustalenia chwili śmierci spadkodawcy oraz jego żony i syna zależeć będzie od wyników administracyjnego

postępowania w przedmiocie uzupełnienia ich aktów zgonów o brakujące wpisy, zwłaszcza, że nie są znane przyczyny niewpisania danych dotyczących godzin zgonu tych osób. Wymienione postępowanie administracyjne może być wszczęte na wniosek każdej zainteresowanej osoby lub z urzędu.

Z tych względów, uznając za uzasadniony zarzut naruszenia art. 4 p.a.s.c. w związku z art. 67 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c., Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji.